

YAKIN TARİHLİ YAĞCIBEDİR HALILARININ TEKNİK ÖZELLİKLERİ

DİDEM ATIŞ - ÖZHEKİM*

Batı Anadolu bölgesinde Balıkesir Sındırgı, Bigadiç ve çevresinde ilk olarak yayıcı yörükleri tarafından dokunmaya başlanan Yağcibedir halıları; diğer halılardan zemindeki motiflerin yalınlığı ve renklerinin sadeliği ile ayrılmaktadır. Renklerde sadece lacivert, kırmızı tonları ve beyaz kullanılırken; az sayıdaki motiflerle yüzey değerlendirilmektedir. Yüzey kompozisyon şeması bakımından fazla çeşitlilik göstermeyen Yağcibedir halıları; çift yönlü mihraplı, tek mihraplı ve tek mihraplı-ayak basma yerli olmak üzere üç şemada gelişim göstermektedir. Kalite günümüzde dm²'de 23x32 ile 32x48 cm. arasında değişirken, boyutlar eskiye oranla çok fazla değişim göstermemektedir. Halıların çözgü, atkı ve ilme ipliklerinde yün kullanılmaktadır. Koyunlardan kırkılıp, çeşitli işlemlerden geçen yünler, özelliklerine göre ayrılmaktadır. Boyama işleminin ardından, döner leventli tezgahlarda dokunan halılar, tezgahtan çıkarıldıktan sonra yıkanıp, kurutulmaktadır.

Balıkesir ve çevresi; konumu nedeniyle sırasıyla Mısırlılar'ın, Lidyalılar'ın, İranlılar'ın ve Makedonyalılar'ın eline geçmiştir. Ardından da Bergama Krallığı'nın (M.Ö. 283-133), Roma İmparatorluğu'nun (M.Ö. 129), Bizans Latin İmparatorluğu'nun (1204), Selçuk Devleti'nin (1077-1308) ve Karesi Beyliği'nin (1296-1341) sınırları içinde kalmıştır.

Bilindiği gibi; Türk boy ve aşiretlerinin Anadolu'ya göçü, 1071 Malazgirt Savaşı'ndan Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulmasına kadar devam etmiştir. Kökenleri Orta Asya'ya dayanan boylar, Anadolu'da eski medeniyetlerden beri varolan bir kültür mirasıyla karşılaşmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki iskân hareketleri sonucunda Batı Anadolu'da Bergama çevresine yerleşen yörükler; bölgedeki sanat anlayışıyla kaynaşmışlar ve Selçuklu sanatının da etkilerini taşıyan ürünler ortaya koymaya başlamışlardır. Bu bölgede dokunan ve Bergama halı grubunun alt kolları olarak literatürlere geçen Yuntdağ, Kozak ve Yağcibedir halılarının eski örneklerinde bu etkiler izlenebilmektedir.

1691 yılındaki iskân hareketleriyle Adana ve çevresine yerleşmek zorunda kalan Yaycı Yörükleri, çok kısa bir süre sonra bölgedeki salgın hastalıklar-

* Araş. Gör., Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, Halı-Kilim Eski Kumaş Desenleri Anasanat Dalı.

dan kaçarak, Sındırgı ve çevresine gelmişlerdir. Faruk Sümer'in 1980'de yayınlanan "*Oğuzlar (Türkmenler) Tarihi-Boy Teşkilatı-Destanları*" isimli kitabında; bölgede 16. yy.'da Bayat boyuna bağlı iki Yaycı kolu, 1700-1850 yılları arasında da Sındırgı, Bigadiç çevresinde Yaycı yörükleri görülmektedir. Günümüzde ise, Sındırgı çevresindeki Karakaya, Çakıllı, Eşmedere, Eğridere ve Gölcük geriye kalan yaycı yörüklerinin köyleridir. Çeşitli yerlerden göç eden yörükler, bölgeye olumlu iklim şartları toprağın verimliliği, Selçuklar zamanında bölgenin uç beyliği olması ve yönetimden uzak kalması nedenleriyle yerleşmişlerdir. Bölgenin ticaret merkezlerine yakın olması, tarih içinde çeşitli istalara uğraması, ticari yollarla Batı'ya ulaşan halıların yoğun beğeni kazanması; Yağcıbedir Halıları'nın çok azının günümüze ulaşmasına neden olmuştur. Böylelikle bilenen en eski Yağcıbedir halısı ne yazık ki 17. yy.'a aittir.¹

Yağcıbedir Halılarının Yüzey Kompozisyon Şemaları:

1. Sındırgı tipi Yağcıbedir halıları,
2. Kepsut tipi Yağcıbedir halıları,
3. Bergama tipi Yağcıbedir halıları², olarak üçe ayrılmasına rağmen, bu sınıflandırmanın aşağıdaki şekilde olması daha doğrudur.
  1. Çift yönlü mihraplı Yağcıbedir halıları,
  2. Tek mihraplı Yağcıbedir halıları,
  3. Tek mihraplı – ayak basma yerli Yağcıbedir halıları.

Çift Yönlü Mihraplı Halılar: Daha çok Sındırgı ve çevresinde dokunan bu grubun karakteristik özellikleri; çift yönlü mihrabı ve yediye bulan bordür sayısıdır (Şema 1). En zengin ve yoğun motifler bu grupta görülür. Zemin deseni olarak "elli" ve "cıvalı" olarak ikiye ayrılır. Bordür desenlerinde heybe suyu, lokum (karagöz), deve boynu, küçük su ve tırnak motifleri bulunmaktadır.

Tek Mihraplı Halılar: Birinci gruptan tek mihraplı dokunmasıyla ayrılan halılar, genellikle seccâde olarak kullanılırlar ve günümüzde çok az görülmektedirler (Şema 2). Motif olarak genellikle zeminde güneş, cıva, çadır; bordürlerde deve boynu, lokum ve küçük su kullanılmaktadır.

Tek Mihraplı - Ayak Basma Yerli Halıları: "Seksen, yüz yıl önceki örneklerde görülür. Bugün tamamen ortadan kalkmış gibidir. Son zamanlarda seccade tipi olarak tek tük rastlanmaktadır."³ Tek mihraplılarda görülen tüm özelliklere ek olarak; mihrabın altında yatay bir dikdörtgen ile ayak basma yerinin belirtilmesi, ayırt edici özelliğidir (Şema 3).

¹ Turizm Bakanlığı, *Turkish Handwoven Carpets*, Cu: 1, Cat. nr: 0025, Ankara, 1988.

² Aydın Ayhan, "Yağcıbedir Yörükleri ve Halıları", *Türk Folkloru*, Sayı 88, 1986, s.15.

³ a.g.e., s.16.

Kalite ve Boyutlar: Yapılan kaynak araştırmalarında Yağcıbedir halılarının kalite ve boyutları hakkında farklı bilgilerle karşılaşılmıştır. Bazı yayınlarda kalitesinin dm^2 'de 800–1000 düğüm⁴, bazılarında ise dm^2 'de 3460–3600 ile 2425–2500 düğüm⁵ bulunduğu açıklanmıştır. Yörede farklı köylerden kırk halı üzerinde yapılan incelemelerde dm^2 'deki ilme sayısının son dönemlerde 864 ile 1488 arasında değiştiği ve kalitenin dm^2 'de 23 x 32 ile 32 x 48 arasında olduğu tespit edilmiştir.

Boyutlarda da yazılı kaynaklar 80 x 120 cm.⁶, 110 x 200 cm.⁷ gibi ölçüler vermişlerdir. Sındırgı Halıcular Derneği Başkanı Niyazi Çavdar normal halıların 110–115 x 190–210 cm., yollukların 60–80 x 300–400 cm., taban halılarının 200 x 300 cm., namazlıkların 55–60 x 95–105 cm., olduklarını belirtmiştir. Yörede yapılan araştırmalardan elde edilen verilere göre ise boyutlar ortalama olarak normal halılarda 113 x 191 cm., taban halılarında 200 x 300 cm., yolluklarda 65 x 291 cm., çeyreklerde 80 x 142 cm., namazlıklarda ise 75 x 120 cm. olduğu tespit edilmiştir.

Motifler: Yağcıbedir halıları motiflerinin sadeliği ve azlığı ile dikkat çekmektedir. Az sayıda motifin çeşitlemeleriyle elde edilen desenlerle yüzey değerlendirilmektedir. Bunun nedeni eski ve tarihî değer taşıyan örneklerin yok olması veya yurt dışına çıkarılması sonucunda dokuyucuların örnek halılardan yoksun kalmasıyla, nesilden nesile motiflerin aktarılamaması ve unutulmasıdır. Yörede dokunan halılarda başlıca güneş, Mühr-ü Süleyman, kocabaş, kartal, hayat ağacı, sığa boku, kiraz, tutaç, saat kapağı, lâle, yıldız, lokum (karagöz), deve boynu (eğri boyun), küçük su, tırnak, heybe suyu, yıldızlı su, dilimli elma, işli elma, elmalı su, elma, kedi cırmığı, sarı su, cıngıl ve tarak motifleri bulunmaktadır.

Hammaddeler: Yağcıbedir halılarında çözü, atkı ve ilme ipliklerinde yün kullanılmaktadır. Yün elde etmek için Mayıs–Haziran aylarında ilk, Temmuz–Ekim aylarında ikinci kırkım yapılır. İlk kırkım da elde edilen elyaflar daha uzun, dayanıklı olduğundan çözü olarak kullanılmakta ve yörede “yapak” olarak isimlendirilmektedir. İkinci kırkımda elde edilen yumuşak, kısa olan elyaflar ise ilme ipliği olarak kullanılmakta ve “yün” denilmektedir. Kırkım işleminin ardından yünler yıkanmakta, süzdürülmekte, kurutulmakta ve taranmaktadır. Ardından yünler çıkırıkta eğrilmektedir. “İpliklerin kuvvet ve mukavemetini artırmak, bunların bir kaç kat katlanması ve bükülmesiyle elde edilir”.⁸ İplikler istenilen kata göre büküldükten sonra, yuvarlak haline getirilmekte ve böylece boyanmaya hazır durumda olmaktadır.

⁴ Kazım Dirik, *Türk Halıçılığı*, Alaeddin Kırıl Basımevi, İstanbul 1938, s. 71.

⁵ *Türk Standartları :El Dokuması Türk Halıları*, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara 1987.

⁶ K. Dirik, *a.g.e.*, s. 71.

⁷ A. Ayhan, *a.g.e.*, s. 15.

⁸ Tefik Eşberk, *Türkiye’de Köylü El Sanatlarının Mahiyeti ve Ehemmiyeti*, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, 1939, s. 49.

Boyarmadde ve Boyama Yöntemleri: Boyama işlemine geçmeden önce, boyama sırasında kullanılacak bitkiler önceden bir takım işlemlerden geçirilmektedir. Bitkilerin boyarmadde içeren bölümleri en olgun dönemlerinde toplanmakta, kurutulmakta ve öğütülmektedir. Yapılan araştırmalarda yörede tespit edilen bitkiler ve elde edilen renkler şunlardır: Kökboya bitkisinin (boya kökü, sarıkız otu*) köklerinden kırmızı; boyacı sumağının (sopak) gövdesinden sarı; muhabbet çiçeğinden (deve gülü) sarı; sarı pirenin (pınar) çiçek, yaprak ve gövdesinden sarı; ceviz ağacının meyve kabuklarından kahverengi; palamut meşesinin (palamut) meyvelerinden siyah elde edilmektedir. Fakat Yağcıbedir halılarında sadece lacivert (gök**), kırmızı (al, narıç), beyaz (ak) ve çok ender olarak siyah (kara) kullanılmaktadır. Yörede;

Lacivert küp boyamacılığı yöntemi ile boncuk tutkalı, sud kostik, hydro sülfid ve indigo kullanılarak;

Kırmızı ve tonları mordanlı boyama yöntemi ile şap, krem tartar, kök boya bitkisi kullanılarak;

Siyah mordanlı boyama yöntemi ile şap, krem tartar, ceviz kabuğu veya palamut, indigo ve kökboya bitkisi kullanılarak boyanmaktadır.

Tezgâh Tipleri: Yağcıbedir halıları döner leventli tezgâhlarda dokunmaktadır. Tezgâhlar (Şema 4); alt kısmı yere oturmuş, hafifçe arkaya eğimli iki yassı tahta (direk***) ile bu tahtaların alt ve üstünde açılan yuvalara kendi etrafında rahatlıkla dönebilen, iki başlarında ağaçları sıkıca kavrayan iki metal çemberden oluşturulmaktadır. Üst leventtekine yere paralel bir metal çubuk yerleştirilmiştir. Alt levendinin aynı bölümünü ise kalın bir kayış sarmaktadır. Bu iki parçayı, uçları çengel şeklinde sonuçlanan bir burgu birleştirmektedir. Burgu; tezgâhdaki kanallara yerleştirilen çözümlü ipliklerinin eşit olarak gerdirilmesini sağlayan bir araçtır. Yörede tezgâhlar ortalama 2 m. genişliğe sahipken, boyları 170–180 cm. arasında değişmektedir. Bu tür ağaç tezgâhların dışında Sındırgı'da Halk Kütüphanesi'nde üç adet 317 cm. genişliğinde, 200 cm. yüksekliğinde metal tezgâhlar bulunmasına rağmen, dokuyucular tarafından tercih edilmemektedirler.

Dokumaya Hazırlık Aşaması: Tezgâhın dokumaya hazırlanması için; ilk önce dokunacak halıların boylarının toplamı kadar arası olan iki kazık top-rağa sağlam bir şekilde çakılır. Çözümlü ipliği iki kazık arasında çapraz oluşturacak biçimde dolaştırılır. Bu arada çözümlü düzenini ve sırasının bozulmaması için zincir şeklinde bir baş örgüsü örülür ki; yörede buna "dığdı" denil-

* Parantez içinde verilen isimler bitkilerin yöresel isimleridir.

** Parantez için verilemeyen isimler renklerin yöresel isimleridir.

*** Parantez içinde verilen isimler tezgâh parçalarının yerel isimleridir.

mektedir. Çözgü sayısı; halının enine göre hesaplanır ve kenar kilimleri için her iki tarafa dört veya altı çözgü eklenir. Çözgü çekme işlemi bitirilince, çaprazın keşiştiği noktanın her iki tarafından ağızlık ipi geçirilir. Böylece çaprazın karışması engellenmiş olunur. Çözgü; kazıklarından alt ve üst levendin demir çubuklarına geçirilir, gerdirilir. Ardından iplere bir sopayla vurularak, birbirlerine paralel duruma gelmesi sağlanır. Halının enine ve kalitesine göre çözgüler yayılır. Üst levendin demir çubuğu kanalına yerleştirilir, çivilerle sabitlenir ve tüm çözgü sarılır. Çözgü alt levent seviyesine kadar açılır, kanalına yerleştirilir ve sabitlenir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta; çözgülerin üst levendin arkasından, alt levendin önüne gelmesidir. Bu aşamanın ardından gücü tahtası ve gücü kalıbı yerleştirilir, arkada kalan tüm iplikler işleme alınarak, gücü örülür. Daha sonra sırasıyla çiti, halı kilimi dokunur ve halı tekniği ile dokunacak olan bölüme geçirilir. Yörede incelenen tüm örneklerde düğüm tipinin Gördes Düğümü olduğu tesbit edilmiştir.

Örnekler ve Teknik Özellikleri: Çeşitli halı satış mağazaları ve yörede yapılan araştırmalarda kırk halı incelenmiştir. Burada sunulan örnekler 1980'den sonra dokunmuş ve ortalama değerlere sahip halılardır. Yine de okuyuculara yakın tarihli Yağcibedir halıları hakkında fikir verebileceğini düşünmekteyim.

Örnek	: 1.
Bulunduğu yer	: Mesure Korkmaz'ın evi-Sındırgı.
Dokuma türü	: Halı.
Üretim tipi	: Halı.
Dokunduğu yer	: Sındırgı.
Dokunduğu tarih	: 1987.
Dokuyucunun ismi	: Fadime Yiğit.
Boyutları	: 57 x 78.5 cm.
Alanı	: 447450 cm ² .
Düğüm tipi	: Gördes düğümü.
Dm'de ilme sayısı	: 26.
Dm'de ilme sırası	: 42.
Atkı sayısı	: 2.
Çözgü hammaddesi	: Yün.
Atkı hammaddesi	: Yün.
İlme hammaddesi	: Yün.
Hav yüksekliği	: 0.3 cm.
Saçak boyu	: 8 cm.
Halı kilimi	: 2.5 cm.
Kenar kilimi	: 6 çözgü.

Açıklamalar: Seccâde olarak üretilen örnek Yağcibedir halılarının yüzey şemasına uygun değildir. Bu nedenle deseninin alıntı olduğu düşünülmekte-

dir. Zemin yıldızlarla doldurulmuş olup, bordürlerde lokum ve tırnak motifleri kullanılmıştır.

Örnek 2:

Bulunduğu yer	: Karakaya Köyü – Sındırgı.
Dokuma türü	: Halı.
Üretim tipi	: Taban halısı.
Dokunduğu yer	: Karakaya Köyü.
Dokunduğu tarih	: 1985.
Dokuyucunun ismi	: Aşirebbe Yıldız.
Boyutları	: 113 x 196.
Alanı	: 1214800 cm ² .
Düğüm tipi	: Gördes düğümü.
Dm ² 'de ilme sayısı	: 27.
Dm ² 'de ilme sırası	: 33.
Atkı sayısı	: 2.
Çözüğü hammaddesi	: Yün.
Atkı hammaddesi	: Yün.
İlme hammaddesi	: Yün.
Hav yüksekliği	: 0.5 cm.
Saçak boyu	: 8 cm.
Halı kilimi	: 4 cm.
Kenar kilimi:	4 çözüğü.

Açıklamalar: Halının zemininde kartal, hayat ağacı, yonca dalı; bordürlerinde ise kedi cırmığı, elmalı su, lokum ve tırnak motifleri bulunmaktadır.

Örnek çift yönlü mihrap şemasına göre üretilmiştir.

Örnek 3:

Bulunduğu yer	: Sarıkaya Köyü Camii.
Dokuma türü	: Halı.
Üretim tipi	: Seccâde.
Dokunduğu yer	: Sarıkaya Köyü.
Dokunduğu tarih	: Bilinmiyor. Camiye geliş tarihi 1981.
Dokuyucunun ismi	: Bilinmiyor.
Boyutları	: 59 x 137 cm.
Alanı	: 808300 cm ²
Düğüm tipi	: Gördes düğümü.
Dm ² 'de ilme sayısı	: 27.
Dm ² 'de ilme sırası	: 36.
Atkı sayısı	: 2.
Çözüğü hammaddesi	: Yün,
Atkı hammaddesi	: Yün.

İlme hammaddesi	: Yün.
Hav yüksekliği	: 0.4 cm.
Saçak boyu	: 14 cm. örgülü.
Kenar kilimi	: 6 çözgü.

Açıklamalar: Halı tek mihraplı yüzey kompozisyon şemasına göre dokunmuştur. Bordürde deve boynu ve lokum motifleri vardır. Beyaz zeminli bordür; yöreye ait olmayan natüralist güllerden oluşmaktadır. Zeminde yıldız motifi ağırlıkta olmak üzere, hayat ağacı, yonca dalı motifleri vardır.

Örnek 4:

Bulunduğu yer	: Sındırgı Halı Pazarı.
Dokuma türü	: Halı.
Üretim tipi	: Taban halısı.
Dokunduğu yer	: Demirci.
Dokunduğu tarih	: 1992.
Dokuyucunun ismi	: Fadime Cankozak.
Boyutları	: 105 x 207 cm.
Alanı	: 2173500 cm ² .
Düğüm tipi	: Gördes düğümü.
Dm ² 'de ilme sayısı	: 21.
Dm ² 'de ilme sırası	: 25.
Atkı sayısı	: 2-3.
Çözgü hammaddesi	: Yün.
Atkı hammaddesi	: Yün.
İlme hammaddesi	: Yün.
Hav yüksekliği	: 0.5 cm.
Saçak boyu	: 12 cm. örgülü.
Halı kilimi	: 1.5 cm.
Kenar kilimi	: 4 çözgü.

Açıklamalar: Tamamen Yağcibedir halılarını kopya ederek dokunan örnek; incelenen tüm halıların içinde en düşük kaliteli olanıdır. Bordürde heybe suyu, yıldızlı su ve lokum; zeminde çift mihraplı şemanın içinde cıva, güneş ve yonca dalı motifleri kullanılmıştır.

Sonuç olarak; Yağcibedir halılarının yoğun bir şekilde üretilmesine devam edilmektedir. Yörede yapılan araştırmalarda, doğal boyarmaddelerle boyamacılık yapan sadece bir aile tesbit edilebilmiştir. Diğer dokuyucular ise; kolay ve ucuz olması nedeniyle, sentetik boyarmaddelerle boyama yapmaktadırlar. Yöreye tüccarın girmesi, halkın tek geçim kaynağı olan tütüncülüğün yanında halıdan da gelir sağlayabileceklerini anlaması; halı üretiminin olumlu değil, olumsuz yönde gelişmesine neden olmuştur. Tüccardan gelen gerek üretim sayısının çoğaltılması yönündeki baskı, gerek emeklerinin karşılığını alamamaları, gerekse dokuyuculara kullandıkları motifler açısından

müdahale edilmesi, Yağcıbedir halılarının gün geçtikçe kalitesinin bozulmasına ve desen bakımından yozlaşmasına neden olmaktadır.

Birçok sanat ve tarihî değerimizin bilinçli veya bilinçsiz olarak yok edildiği günümüzde, Yağcıbedir halılarını kurtarabilmek için, yörede sistemli çalışmalar yapılabileceğini düşünmekteyim.

KAYNAKÇA

ASLANAPA, OKTAY, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1987.

ATIŞ, DİDEM, "Yağcıbedir Halılarındaki Motiflerin Yöresel İsimleri ve Anlamları", *Anadolu Sanat*, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayını No: 4, Sayı 1, s. 81-88, Aralık 1993.

AYHAN, AYDIN, "Yağcıbedir Yörükleri ve Halıları", *Türk Folkloru*, Sayı 88, 1986.

DİRİK, KAZIM, *Türk Halıçılığı*, Alaaddin Kırıl Basımevi, İstanbul 1938.

DÖLEN, EMRE, *Tekstil Tarihi*, Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları, Nu. 92-1, İstanbul 1992.

DURUSEL, VEDAT, *Türkîş Carpets by Vedat Durusel*, İstanbul 1979.

EILAND, MURRAY L., *Oriental Carpets-a Comprehensive Guide*, England 1973.

ERÖZ, MEHMET, *Türk Köy Sosyoloji Meseleleri ve Yörük-Türkmen Köyleri*, Türkiye Harsi ve İctimai Araştırmalar Derneği, İstanbul 1966.

EŞBERK, TEVFİK, *Türkiye'de Köylü El Sanatlarının Mahiyeti ve Ehemmiyeti*, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, 1939.

GÖNÜL, MACİDE, "Eski Türk Halılarında Dokuma Tekniği ve Özellikleri", *2. Uluslararası El Sanatları Sempozyumunu Bildirileri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 1982.

İŞIKSAÇAN, GÖNGÜR, *Batı Anadolu'da Başlıca Halı Merkezinde İmal Edilen Halıların Desen ve Kaliteleri Üzerine Araştırmalar*, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir 1964.

ÖZBEL, KENAN, *Anadolu Tefriş Halıları*, El Sanatları XII. Kılavuz Kitaplar: 23, C.H.P. Halkevleri Bürosu, Ankara 1949.

SALMAN, MUSTAFA, *Balıkesir-Tarılı Coğrafyası*, 1957.

SÜMER, FARUK, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri- Boy Teşkilatı Destanları*, Ana Yayınları, 3. Baskı, 1980.

TURİZM BAKANLIĞI, *Türkîş Handwoven Carpets*, Catalog nr. 1-2-3-4, Ankara 1988.

TÜRK STANDARTLARI, *El Dokuması Türk Halıları*, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara 1987.

TÜRKAY, CEVDET, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, Tercüman Kaynak Eserler Dizisi: 1, İstanbul 1979.